

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שבת פרשת בהר בחקותי תשע"ז לפ"ק

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתק"פ

דרשת פרקי אבות

בתחלה קצת בתימה מה ענין תשובה זו לעבירה זאת, ותיכף נזכר שאומרים העולם בשם הגר"א ז"ל שהכוונה מה שאיתא במדרש (איכ"ר א-כה) על הפסוק גלתה יהודה מעוני (איכה א-ג), על שם שאכלו חמץ בפסח, והראה הגר"א ז"ל רמז לזה בתורה, שלא מצינו בתורה בהטעמים על הפסוק ונכרתה טעם גרשיים רק בחמץ בפסח (שמות יב-ט), להורות כי לזה מועיל גלות ע"כ. וכאן נמי הנגינה על הכתוב והשביעית תשמטנה, היא גרשיים, להורות כי העונש על ביטול מצוה זו היא גרשיים, שגלות באה על השמטת הארץ. אך אכתי טעמא בעי למה בעון שמיטה גולים דייקא.

*

והנה להלן במשנה (ה-יג) אמרו, ארבע מדות בנותני צדקה, הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע ע"כ. ופירש הרע"ב דארבע מדות בנותני צדקה, כלומר בנותני הצדקה, ולא בנותני צדקה ממש, דהא איכא בהו מי שאינו נותן ע"כ. ויש שפירשו דלא יתן ולא יתנו אחרים רשע, מיירי שבאמת נותן לו, והוא מנותני הצדקה, אלא קאי על 'הרוצה' שהתחיל התנא, שרצונו הפנימי היא שאין צריכין ליתן לו, כי יוכל לילך לעבוד ולהשתכר, ולא יטיל עצמו על הציבור, ולפי דעתו ורצונו אין צריכין ליתן לו.

ויש לומר בזה עוד, ונקדים לבאר מה שהכתוב אומר במצות צדקה (דברים טו-ג) כי יהיה בך אביון וגו', פתוח תפתח את ירך לו, והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר, קרבה שנת השבע שנת השמטה, ורעה עינך באחיך האביון ולא נתן לו, וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא, נתון נתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך

במשנה (אבות ה-ט) גלות באה לעולם על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכת דמים ועל שמטת הארץ ע"כ. הנה מה שגלות בא לעולם על השמטת הארץ, מקרא מפורש הוא בפרשתנו (כו-לד) אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה וגו', כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם. ובילקוט (רמז תרנח) אמרו, כי שבעים שנות גלות בבל היו כנגד שבעים שמיטות שביטלו, וכמו שנאמר (דברי הימים ב לו-כא) עד רצתה הארץ את שבתותיה, כל ימי השמה שבתה, למלאות שבעים שנה ע"ש. ויש להוסיף, כי כל זה באה להם עם חורבן בית הראשון, שעמדה ת"י שנה עד חורבנה, כי מצות שמיטה בתורה היא מצוה פ"ד למנין המצות, ואת השביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג-יא), ומצוה שכ"ו בפרשתנו שדך לא תזרע (כה-ד), וביחד הם עולים מספר ת"י, ועבור ביטול שתי מצות אלו לא עמדה הבית רק עד ת"י שנה.

ויש לזה עוד רמז בהתורה, על פי מה שיסופר בספר אוצר יד החיים (דף קנד) שהיה איש עשיר מופלג, ומסחרו במי דבש, ובא לבובה בחול המועד פסח ועשה מסחר גדול עם דבש עם אדון אחד, ושכח בשעת המסחר ושתה כוס שכר, וכשיצא לחוץ נזכר תיכף שהוא פסח, והלך תיכף לש"ב הג' רבי יוסף שאול נטנווהן ז"ל מלבוב ויבקש מאתו שיסדר לו תשובה על זה. ושאל אותו אם נוסע לפעמים לאיזה צדיק, והשיב שנוסע לפעמים לבעלז לשאר בשרו רשכבה"ג הצדיק מו"ר ר' יהושע זצללה"ה. ונסע תיכף לשם, וסיפר את צרתו מה שאירע לו, ואמר אדמו"ר הנ"ל שלאחר יום טוב יסדר לו תשובה על זה, ולאחר יום טוב השיב לו שהתשובה הוא על זה ליסע לארץ ישראל. ונסע לביתו, ובא ללבוב ליטול רשות מש"ב הג' הנ"ל ז"ל אבדק"ק לבוב, ושאל אותו על התשובה שנתן לו הה"צ ז"ל מבעלז, והשיב שצוה לו לנסוע לארץ ישראל, ועמד הג' הנ"ל

לבעליו לשבות בשנה השביעית ולהפקיר את פריה, אז גלות
בא לעולם, להראות לו מי הוא בעליו האמיתיים.

*

ומהותו של בטחון הגדיר החובות הלבבות (שער הבטחון פרק
א) וזה לשונו, מהות הבטחון היא מנוחת נפש
הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה
הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו, כפי יכולתו ודעתו
במה שמפיק טובתו וכו' ע"ש. וזה דומה לבן מלך האהוב על
אביו, ועומד תחת חסותו, שאין לו שום דאגה מעניני עולם,
כי בטוח הוא באביו שיש ביכולתו לעשות כל דבר במדינתו,
ולא ימנע ממנו שום דבר שהוא לטובתו. כן יש לנו לבטוח
בה', אשר בידו חיות כל עולמו, ואנו בנינו למקום, בני מלך,
ונוכל לבטוח עליו שיעשה עבורנו כל מה שהוא הטוב
והנכון בעיניו.

ובספר אמונה ובטחון לבעל החזון איש זצ"ל (פרק ב') כתב
כי בעל בטחון אינו זה אשר תמיד בכל צרה ועת
קשה בטוח הוא שיהיה טוב. 'טעות נושנת נתאזרח בלב
רבים במושג בטחון', הוא כותב. 'ואין הוראה זו בבטחון
נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין העתיד
מוכרע, כי מי יודע משפטי ה' וגמולותיו ית'. בעל בטחון הוא
זה המאמין שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש
הכל בהכרזה מאתו ית'. ובכל מצב, בין טוב בין לרע ח"ו,
תמיד הוא מאמין בוטח ויודע שהכל מאת ה', והוא המכוון
הכל והוא המחליט והיודע מה אנו צריכים, וממילא כי אין
מקום לדאגה, כי הכל מכוון ומסודר בדיוק נמרץ מלמעלה.

ובספר מעשה איש (ח"ג קעה) כתב, שרצה פעם להמחיש
בחוש את ענין השגחת הבורא, בפני אחד
מתלמידיו, וכך אמר לו. אתם שומעים, היום דפק אצלי
מישהו בדלת. קמתי והלכתי לפתוח הדלת, ראיתי שעומד
לו זבוב בכניסה. הוא שאל, כאן גר החזון איש. והשבתי לו
כן. אמר הזבוב, שלחו אותי מן השמים לתת לך גירוד באף.
אמרתי לו לא אתן לך, וגרשתי בתנועת ידי. הזבוב כנס
מתחת לידו עלה אל אפי והחל לגרד. אחר כך אמר שלום
ויצא מן הבית ע"כ.

אמנם יש לידע שכאשר האדם סומך בטחונו על ה', הוא
ממשיך בזה על עצמו ברכת ה' במה שהוא נצרך,
כי ברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו, שבוה ממשיך 'והיה ה'
מבטחו, וכמו שיתבאר. – הנה מצות שמיטה שונה מכל
מצות התורה, שהבטיח ה' שכר קיומה שעבורה זוכה
בברכת פרי הארץ, וכמו שאמר הכתוב וכי תאמרו מה
נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו,
וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה
לשלש השנים (כה-ט). ונראה בטעם הדבר, כי הבטחון היא

בכל מעשיך. ויש להבין מה ענין שמיטה אצל צדקה,
שבשבילה ימנע מליתן להעני. זה מתאים אצל מצות
הלואה, וכמבואר ברמב"ם (ה' שמיטה ט-ל) מי שנמנע מלהלוות
את חבירו קודם השמיטה, שמא יתאחר החוב אצלו וישמט,
עבר בלא תעשה שנאמר השמר לך וגו', והתורה הקפידה
על מחשבה רעה זו וקראה אותו בליעל ע"ש. ולמה
הסמיכה הכתוב בתוך הפרשה של מצות צדקה.

גם לבאר מה שהנביא אומר (בהפטורת פרשתנו) כה אמר ה',
ארור הגבר אשר יבטח באדם, ושם בשר זרועו, ומן ה'
יסור לבו וגו', ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו,
והיה כעץ שתול על מים, ועל יובל ישלח שרשיו, ולא יראה
כי יבא חום, והיה עלהו רענן, ובשנת בצורת לא ידאג, ולא
ימיש מעשות פרי. עקוב הלב מכל, ואנוש הוא מי ידענו, אני
ה' חוקר לב בוחן כליות (ירמיה יז-ה). ויש להבין למה הדגיש
הכתוב כאשר מדבר במעלת מדת הבטחון, כי עקוב הלב
מכל, שלב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל אבריו עם
תואנות ועלילות.

*

ונראה דהנה בטעם מצות שמיטה כתב החינוך (מצוה פד)
וזה לשונו, לקבוע בלבו ולצייר ציור חזק
במחשבתנו ענין חידוש העולם, כי ששת ימים עשה ה' את
השמים ואת הארץ וכו', למנות שש שנים ולשבות
בשביעית וכו'. ולכן צוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא
הארץ בשנה זו מלבד השבייתה בה, כדי שיזכור האדם כי
הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה, לא בכוחה
וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה,
וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם. ועוד יש תועלת
נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן
מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה
האדם, שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא
עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת
אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל
המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה
ולא מיעוט הבטחון ע"כ.

ובזה מובן מה שהעונש על שמיטה היא גלות, כי מי
שבטוח לבו מארח בביתו איש עני במטה כסא ושלחן,
ומניח אותו לדור בהבית כמו אחד מבני ביתו. אם במשך
הזמן ירגיש עצמו האורח כמי שזה ביתו, ולא יציית לדברי
הבעל הבית, אז יאמר לו שיקח חבילתו ויעזוב את הבית,
ויראה לו מי הוא בעליו של הבית. ואין זה כעונש עבורו,
אלא זהו דבר שהוא פשוט מצד השכל. וכמו כן כי תבואו אל
הארץ אשר אני נותן לכם, מצוה הכתוב ושבתה הארץ
שבת לה', ולהורות כי ה' הוא בעליו של הארץ. ואם במשך
הימים מתיישב בתוכו כאלו הארץ הוא שלו, ואינו מציינת

צינור המוריד השפעת הברכה מן השמים להאדם. דכמו שאי אפשר להעביר מים ממקום למקום רק על ידי צינור, כן ירידת השפעה מלמעלה היא על ידי צינור של בטחון. וכמו שהצינור צריך להיות שלם בלי נקב וסדק, שאם לא כן לא יגיע אליו כל המים שעובר בתוכו, כן צריך להיות הבטחון בשלימות, שיוכל לקבל הברכה על ידה. וכמו ששפע המים תלוי ברוחב וגודל הצינור, כן הברכה הנשפעת להאדם היא לפי גודל מדת בטחונו. ובהיות שאין לך מצוה שנקשרת כל כך במדת הבטחון כמו מצות שמיטה, שלא לחרוש ולזרוע שנה תמימה, ולקיים השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, שהוא משליך חיותו וחיות אנשי ביתו על ה'. על כן נפתח בזה צינור גדול ורחב עד ברכה של שינוי דרכי הטבע, ועשת את התבואה לשלש השנים.

וזהו ביאור הדברים מה שפירש הרה"ק רבי זי"ש זי"ע (הובא בנועם אלימלך בפרשתנו) לפרש, וכי תאמרו מה נאכל וכו', וצויתי את ברכתי לכם וכו', דיש לדקדק דהוי ליה למימר כי אם וצויתי את ברכתי, וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל. אך השם יתברך ברוך הוא כשברא את העולם השפיע מטובו צינורות מושכין שפע לצרכי בני אדם, ודרך השפע שלא להפסיק כלל. אלא כשהאדם נופל ממדרגתו, ואין לו בטחון בבורא ברוך הוא המשגיח אמיתי הזן ומפרנס בריות בלי הפסק כלל, אז עושה האדם ההוא במחשבתו ההיא אשר לא מטוהר, פגם חלילה בעולמות עליונים, ומתישין כח פמליא של מעלה ר"ל, ואז נפסק השפע חלילה, וצריך השם יתברך ברוך הוא לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחילת הבריאה. וזה הוא וכי תאמרו וכו', שהתורה מלמדת לאדם דרכי השם שיהיה שלם בבטחונו על אלקיו, ולא יאמר כלל מה יאכל, כי כאשר חלילה יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל, הוא עושה פגם חלילה בהשפע, ואטרחו כלפי שמיא לצוות מחדש. וכי תאמרו, פירוש כאשר תאמרו כך, אז תטריחו אותי וצויתי וכו', אלא לא תתנהגו כך, ותבטחו בה' בכל לבבכם, ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד לא יחסר כל בה עכל"ק.

והכוונה שהרי כל העולם כולה נברא בהתורה, בי הציץ הקב"ה וברא עולמו, ובראשית ברא אלקים (א-א), בכח התורה שנקראת ראשית. וכיון שבתורה נאמרה מצות שמיטה, שנה תמימה שאין בה זריעה וקצירה, על כרחך שניתנה כח בהעולם להתקיים שנה זו בברכה מיוחדת, והבטחון בה' היא עצמה הצינור להוריד שפע ברכה על השנה ההוא. ורק כאשר נאמר מה נאכל, אז נעשה סדק ונקב בהצינור, ואין בכח האדם להמשיך אותה להלך, ועל כן נצטרך לציווי חדש על השפע, וצויתי את ברכתי וגו'.

והנה ידועים דברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק נא) שהשגחת ה' על האדם היא לפי הדביקות, והיינו ששפע ברכת שמים על האדם היא לפי מדת בטחונו, ואם

צינור של הבטחון גדול ורחב נמשך בזה השפעה מרובה, וכאשר מצמצם מדת בטחונו, גם השפע נצמצם, כי ה' צלך, ובאותה מדה שמתעלה להיות גבר אשר יבטח בה', כן לעומת זה יהיה ה' מבטחו. וגם דבר זה אנו רואים בשמיטה, שההשפעה היא לפי ערך הבטחון. דהנה כבר דקדקו למה החוקק הכתוב להקדמה של וכי תאמרו מה נאכל, וכי רק בשביל שישאלו ישלח ה' ברכתו, אדרבה אם לא ישאלו מגיע עוד יותר.

וביאר בספורנו, דמתחלה כבר הקדים הכתוב, ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע (כה-יט), וברש"י אף בתוך המעיים תהא ברכה. והיינו שמתחלה מדבר הכתוב מהבוטחים בה' בשלימות, אותם שאצלם אין השאלה של מה נאכל בשנה השביעית מטרידם כלל, כי בטחונם שלם בה', לאלה מבטיחה התורה ונתנה הארץ פריה כרגיל בכל שנה בכמות, אך תהא בה ברכה באיכות, כי יאכלו קמעא ויתברך במעיו, ויספיק התבואה לשלש שנים. וברכה זו תחסוך עמל וטורח שלא יצטרכו לקצור ולאצור כמויות גדולות של תבואה לשלש שנים. אבל אם יעלה בלבבם ספק ותשאלו מה נאכל, ותהיה פגם במדת הבטחון, אז תהיה גם הברכה מסוג אחר, לא תהיה עוד ברכה באיכות אלא בכמות, ויהא טירחא מרובה בקצירה באיסוף ובאוצר, עם הרבה ביטול תורה. (כן ביאר דבריו בלב אליהו).

הרי לנו כי ברכת האדם תלוי לפי מדת בטחונו, ומי שבטחונו שלם בלי שום קושיות, ומקיים תמים תהיה עם ה' אלקיך, ועושה מצות ה' בכל נימי נפשו, ולא שואל קושיות, אז הברכה מגיע אליו בניקל מאוד, ועמל תבואה של שלש שנים בכמות, מקבל בשנה אחת, שיש ברכה באיכות הפירות להתברך בקמעא. אבל כאשר בטחונו של אדם לקוי, הוא מקיים מצות ה' אבל יחד עם קושיות, גם אז יגיע לו ברכת ה', אבל זה יעלה לו בטורח רב, להתעסק בשנה אחת עם טורח של תבואה לשלש השנים.

ובזה יתיישב דלכאורה תקשה, שגם אחר שהבטיח ה' ברכתו, ועשת את התבואה לשלש השנים, עדיין לא עלתה בזה ארוכה, דהרי בשנת היובל שובתת הארץ מכל עבודה במשך שנתים ימים, שאין זורעין ואין אוספין, כי שנת היובל סמוכה אחר גמר שנת השמיטה, ואם כן עדיין יש להם מקום להמשיך לשאול מה נאכל בשנת היובל, ולקבל ברכה, וצויתי את ברכתי בשנה השישית ועשת את התבואה לארבע שנים. (ויתכן לומר כי ברכה זו נרמזת בהנגינה על הכתוב, ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית, מונח מונח רביעי, והיינו שבשנת היובל תמסכה ברכה זו לארבעה שנים).

אך לפי מה שנתבאר נראה, כי אחר שקיבלו תשובה על שאלתם הראשונה של מה נאכל בשנה השישית, שידעו שעבור קושיא זו שפגמו בבטחונם הפסידו הברכה

הרוקח ההוא שומר שבת ויש לחזק ידי שומרי שבת. ושאלו רבי דוד, הלא מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה (ביצה טו), ולמה לטרוח עד למרחוק בזמן שגם אם לא יקנה אצלו זה, יקנה אחר, ומהי התועלת. והשיבו, בוודאי, זהו חובתו 'שלו' להאמין שמזונותיו קצובין לו, ולא תועיל לו שום חריצות יתר להגדיל הכנסותיו, אבל חובת 'הזולת' הוא לדאוג לכך ולפרנס ידי שומרי שבת לקיים בהם המקרא 'או קנה מיד עמיתך'. והוסיף כי מצוה זו שייכת אף שעולה אצלו יותר כסף, וכן אף שהוא טורח יותר לילך לשם, ואפילו אם אורך יותר זמן, ואף אם האיכות אינה כל כך טובה ע"כ.

ולכן אחר שנתנה תורה מצות שמיטה, להשריש בלב האדם את האמונה והבטחון בה, ומשך שנה תמימה עיניו נשואות לשמים, ומכריזו כי לא מעוצם ידו מגיע פרנסתו אלא מאת ה', אם כן יש חשש שישתמש במדה זו גם כלפי בני אדם עניים. על כן נסמכה מצות תמיכת עני למצות שמיטה, להורות כי מדת בטחון מדה טובה היא, אך ורק לאדם בעניני עצמו, אבל לא כלפי העני, וכאשר ימוך אחיך והחזקת בו, ולא לסמוך על בטחון. ומסמיך לה המדרש, אשרי משכיל אל דל, המשכיל ומבין שבנוגע אל דל אין לו לסמוך על הבטחון. ויש שהוסיפו, כי הפוקרים נקראו מאז בתואר 'משכילים', ואשרי 'משכיל' אל דל, כשמגיע אל הדל הוא נעשה משכיל בלי מדת הבטחון.

*

וזהו ביאור הכתובים שהתחלנו, אשר אחר ששיבח מדת הבטחון, ואמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וגו', סיים עלה 'עקוב הלב מכל', כי יתכן שלב האדם יהיה מעוקם ומעוות במדה זו של בטחון, וכדי לפטור עצמו מליתן ממונו וטרחתו לצורך עניים ישתמש גם כן במדת הבטחון, כי ה' כבר ימציא לו צרכיו, ויש להשליך כל יהבו על ה'. ולפעמים עקוב הלב עוד יותר, שמתמש במדת הבטחון רק כאשר נוגע להעני, אבל לעצמו כל מעיינו הוא להרבות הון, שיהא לו כל צרכיו בימי זקנה, ולהבטיח את העושר גם לבניו אחריו, ואז לא משתמש במדת הבטחון. על כן סיים עלה, אני ה' חוקר לב בוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, ולא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע, ומדת בטחון טובה וחשובה בנוגע לעניני עצמו, אבל כלפי השתדלות לעזור לאחרים יש לעשות כל מה שביכלתו לעשות.

ולכן כאשר האריכה התורה בחשיבות מצות צדקה, לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון, כי פתוח תפתח את ירך לו. אמר הכתוב כי יתכן שיעלה על לבבך דבר בליעל לאמור, הרי קרבה שנת השבע שנת השמיטה, לא רחוקה עדיין ממחשבותינו שנת השמיטה,

של אוכל קמעא ומתברך במעיו, אלא שיצוה ברכתו בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים, בטורח גדול של קצירה ואיסוף תבואתה, שוב לא שאלו עוד קושיא על שנת היובל, שהכירו לדעת כי עבור קושיא על הנהגת הבורא מפסידים, ולא כדאי לשאול עוד.

*

והנה אחר מצות שמיטה, הסמיך הכתוב, וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו, גר ותושב, וחי עמך (כב-לה). ובמדרש (ויק"ר לד-א) מסמיך עלה הכתוב, אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' (תהלים מא-א). ופירש המגיד מדובנא (מובא בספר קהלת יצחק), כי ישנם אנשים שמתמשים במדת הבטחון כאשר בא לפניהם עני הנצרך לצדקה ותמיכה, אז הם מחזקים אותם רק בדברים, כי יש להם לידע שה' זן ומפרנס מקרני ראמים עד בצי כינים, ומאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ויבטחו בה' שימציא להם פרנסתם. ודבר זה היא היפוך מעשיהם כשנוגע לעצמם, שדואג וטורח ללא הרף להבטיח עתידם בימי זקנה, וגם להבטיח מזונות בנייהם לדורותם, ואינו בוטח אז בה' כי ה' יזון ויפרנס אותם.

ובספר עשר צחצחות (ב-כט) כתב בשם הרמב"ק רבי משה ליב מסאסוב זי"ע שאמר, כי נודע מספר יצירה (פרק ו) כי אין לך מדה שבעולם שלא נברא לתועלת גדול בעבודת השם, אפילו המדות רעות והמגונות, כולם הם לצורך גדול. על דרך משל, השנאה, לשנוא את הרשעים, והקנאה, בקנאת סופרים, והגאות, ויגבה לבו בדרכי ה' וכו'. וצריך להבין, איך אפשר להשתמש במדת האפקורסית לצורך קדושה. ואמר הוא ז"ל, באם שיבא אליך עני מבקש ממך עזר וסעד, אל תהי צדיק הרבה לאמר, מסתמא יושע מהשמים, יש לנו אלקים קרובים אלינו. אך אז תהיה בדעתך כאלו כביכול אין מי שיושיעהו כי אם אתה, ואתה תשתדל בכל מיני השתדלות להושיעהו מצרתו ע"כ.

והנה הכתוב אומר תמים תהיה עם ה' אלקיך (דברים יח-א), ומטו משמיה של החידושי הרי"מ זי"ע, כי מצינו בפרה אדומה תמימה (במדבר יט-ב), ששערה אחת אינה פוסלת בה אלא בשתי שערות שחורות (פרה ב-ב), אבל התמימות של תמים תהיה עם ה' אלקיך, נפסלת אפילו בשער אחת ע"כ. אך שמעתי לפרש כי גם במצוה זו כתבה התורה לשון 'תמים', ולהורות כי לפעמים יש לסלק תמימות זאת, כשנוגע לעזור לאחרים, לא יאמרו ה' יושיעך ויש לבטוח בה', אלא יעמוד לו לעזר כמי שאין לו מושיע אחר מבלעדיך, וגם בזה יש שער אחת שלא פוסלת התמימות ע"כ.

ובספר זכור לדוד (ח"א דף שע"א) לרבי דוד פרנקל זצ"ל כתב, כי החזון איש שלחו לקנות תרופות בבית מרקחת רחוקה, למרות שהיה בנמצא גם בית מרקחת קרוב, כי

להם כשמשפילים עצמם להיות מקבלים, ובסופו לא משגיחים עליהם כראוי. והלא גם כאשר נותנים להם דולאר או פחות, כמה אלפים בני אדם הם צריכין לעבור עד שמתקבץ אף סכום קטן. ועל זה נאמר בפרשתנו, כי ימוך אחיך וגו' ומטה ידו 'עמך', תתן את עצמך במקומו איך היית רוצה שיתנהגו עמך במצב של מטה יד ח"ו.

*

ואמר בכפל לשון, והחזקת בו, וחי עמך, שלא די בנתינה אחת אלא נתון נתון, אפילו מאה פעמים (רש"י דברים טו-יז). ויסופר על הגה"ק בעל דברי חיים מצאנו זי"ע, שנתן פעם מתנה הגונה לעני, וכאשר הלך ממנו, קרא אותו בחזרה ונתן לו עוד הפעם. ואמר, שפעם ראשונה נתן לו בשביל רחמנותו עליו, וכעת נתן לו לשם מצות צדקה ע"כ. ושמעתי בשם הרה"צ רבי הערשלי מספינקא זצ"ל שאמר, כי גם מה שנתן לו מתחלה עבור רחמנותו עליו, זהו גם כן מצוה רבה, קיום מצות התורה 'ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו' (שם יא-כב), וברש"י הוא רחום ואתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה תגמול חסדים ע"כ. ושוב נתן לו עוד תרומה הגונה, לקיים מצות צדקה ע"כ. ולכן כאשר ימוך אחיך, מתחלה 'והחזקת בו', לרחם עליו בעת דחקו. אך גם אחר זה יתוסף עוד מצוה 'וחי עמך', לקיים נתון נתון אפילו מאה פעמים.

אשר בשנה זו הכנסנו בנפשנו מדת הבטחון באופן נפלא, ולכן יהא רעה עיניך באחיק האביון ולא תתן לו, אלא תפייסנו בדברים ליתן לו שיעור והדרכה במצות אמונה ובטחון, והכל מושג מן השמים. השמר לך מעשות כן, כי יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא, נתון נתון לו וגו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך.

ולכן מונה בהארבע מדות בנותני צדקה, הרוצה שלא יתן ולא יתנו אחרים, שהגם שנותן להעני, אבל בהרצון שיטתו הוא, לא יתן ולא יתנו אחרים, כי יש להעני לבטוח בה' שיזמין לו לחמו, כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני. ומתאר אותו התנא לרשע, כי הוא מחליף המדות, וצובע ומלביש את מעשיו באיצטלא דרבנן, שהוא שלם במדת הבטחון.

*

ושלימות מצות הצדקה היא, יתן ויתנו אחרים חסיד, להיות עושה ומעשה לאחרים, וליתן בסבר פנים יפות ורוח נדיבה. והכתוב אומר אם כסף תלוה את עמי 'את העני עמך' (שמות כב-ד), כי יש לתאר לעצמו כאילו הוא היה העני, איך היה רוצה שיעמדו לימינו. ישנם עשרות בני ארץ ישראל שמסתובבים פה מידי שבוע בשבוע, להכנסת כלה ולצורכי רפואה וכו', כמה קשה היא טלטול הדרך, שאינו מסודר במאכל ובלינה. כמה כואב

סעודה שלישית

קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיה סא-ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו', ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר ואספת דגנך. אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידם ע"כ.

וכתוב במהרש"א דודאי יש צדיקים גמורים דמקיים בהו שמלאכת עצמן נעשית על ידי אחרים, אלא דמועטים המה, כדאמר רבי שמעון בן יוחאי גופיה (סוכה מה:): ראיתי בני עלייה והם מועטים, אם אלף כו', אם שנים הם אני ובני. וכיון דמועטין הם כל כך, אין לכל אדם לסמוך על זה, לומר שאיני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית על ידי אחרים, שצדיק גמור אני, דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור. וזהו שאמר הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, דרוב עולם אינן צדיקים גמורים. והרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא כו', לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרבי שמעון בר יוחאי, וכמו ששנינו (אבות ב-ב) יפה תלמוד

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמור, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ שבת לה'. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ (כה-א). וברש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני וכו' ע"ש. גם להבין מה שמקדים תחלה 'ושבתה הארץ שבת לה', הלא זהו רק בשנה השביעית, והוי ליה להקדים תחלה שש שנים תזרע שדך, ואחר זה ושבתה הארץ שבת לה'. גם מה שמתחלה אמר 'שבת לה', ושוב אמר 'שבת שבתון' יהיה לארץ.

ונראה דאיתא בגמרא (ברכות לה:): ואספת דגנך וגו' (דברים יא-ד), מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע א-ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיק, יכול דברים ככתבן [שלא יעסוק בדרך ארץ], תלמוד לומר ואספת דגנך, הנהג בהן [עם דברי תורה] מנהג דרך ארץ [שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה] דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר [בתמיה אפשר כדבריק] אדם חורש בשעת חרישה וזרע בשעת זריעה וקוצר בשעת

תורה עם דרך ארץ וכו', וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה (שם), אבל לעתיד שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו', יקיים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ע"כ.

וביתר ביאור יש לומר על פי מה שדברנו (בלימוד פרקי אבות), כי הבטחון וסמיכתו של האדם על ה', היא הצינור שעל ידה נשפע הברכה מלמעלה, ולפי גודל ועומק הבטחון לעומת זה בא השפע. וכיון דבני עליה הם מועטים, על כן הרבה עשו כרבי שמעון ולא עלתה בידם, דכיון דהבטחון אצלם לא היתה ברום המעלה, לא יכלו להוריד שפע כזו שתהא מלאכתם נעשית על ידי אחרים, ורק בהצדיקים המועטים שבטחונם שלימה בה', אצלם מלאכתם נעשית על ידי אחרים. ולעתיד שתתקיים ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ויכירו כולם שהכל הוא כח ה', יקויים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם.

ומעתה בשעת קבלת התורה בהר סיני, שהגיעו ישראל למעלה נפלאה שפסקה זוהמתן, עד שנאמר עליהם (תהלים פב-ו) אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם, דוגמת מלאכי עליון, אם כן גם אז היו במצב של ועמדו זרים ורעו צאנכם. ומה שנאמר להם שש שנים תזרע שדך וגו', גם כן תהיה על ידי אחרים, וכמו שמפרש רבי שמעון הקרא של ואספת דגנך, שנעשית על ידי אחרים. ואם כן לפי מצבם אז לא היו ישראל עושין שום מלאכה כל השנה כולה, והיו שובתין כמו בשבת, אלא שבשש השנים היו עושין מלאכה על ידי אחרים, ובשנת השמיטה נשבת המלאכה מהארץ גם מאחרים.

וזהו שאמר הכתוב, וידבר ה' אל משה 'בהר סיני, בזמן שהיו ישראל ברום המעלה, שראו התגלות אלקים עין בעין, והבטחון בה' היתה אז בשלימות הראויה, על כן כי תבואו אל הארץ ושבתה הארץ שבת לה', כל יושבי הארץ יושבתו כל ימיהם שבת, כי בני ישראל לא יחרשו בשעת חרישה וכו', אלא מקיימים לא ימוש ספר התורה הזו מפיק, ומלאכתם נעשית על ידי אחרים. אבל בשנה השביעית יתוסף עוד שביתה להאדמה גם מאחרים, ואז 'שבת שבתון' יהיה לארץ.

*

ואמר הכתוב, וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו', וצויתי את ברכתי (כה-ב). והקשו המפרשים ואם לא יאמרו מה נאכל, הכי אין צריכין ברכה, כאשר שנה שלימה לא נזרע ולא נאסף תבואתה. ונראה דאיתא בגמרא (ברכות

ב) אמר ליה רב פפא לאביי, מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא. אי משום תנויי, בשני דרב יהודה כולי תנויי בנויקין הוה, ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו'. ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא, ואנן קא מצערינן נפשין, ומצוח קא צוחינן, ולית דמשגח בן. אמר ליה, קמאי הוה קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם, כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה וכו' ע"ש.

וביאורו נראה דאיתא בגמרא (שבת לב) דבעושין לו נס מנכין לו מזכותיו, מאי קרא, קטנתי מכל החסדים [הוקטנו ונתמעטו זכויותי בשביל החסדים אשר עשית וגו'] ע"ש. וכמו כן סיפרו חז"ל (שבת נג) מעשה באחד שמתה אשתו, והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו וכו'. אמר ליה אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית ע"כ. ופירשו בו, כי בנס זה נעשה גרוע, שהרי מנכין לו מזכותיו. ואם כן אין מעלה כלל בעשיית נס, שמחירו גבוה מאד, ניכוי זכויות מקורת רוח של עולם הבא.

אך זהו רק במי שכל התנהגותו היא בדרכי הטבע, על כן הנהגה שלא כדרך הטבע יוצא מגדרי עולם, ומנכין לו עבור זה. אבל ראשונים דמסרו נפשייהו על קידוש השם, שכל עבודתם לה' היתה חוץ לדרך הטבע, וכיון שבמדה שאדם מודד מודדין לו (סוטה ח:), וה' צלך כתיב (תהלים קכא-ה), אם כן מדת ההנהגה היא עבורו, גם כן לצאת מדרכי הטבע, ואין זה שינוי, ושפיר אין מנכין מזכותיו, ואין שום חסרון אצלם כאשר מתרחיש להם ניסא.

והנה בדרך הטבע כאשר יודע אדם שבשנה השביעית אין זרע, עדיין לא מתים ברעב, כי יכולים לצמצם בשש השנים ולשום באוצר, ויוכלו לאכול מישן נושן, ולא צריכין לנס של עשיית התבואה בשנה השישית, שעל ידי זה ינכו להם מזכותיהם. אך כאשר יתרמי שנה שלא היו יכולים לאצור מקודם, ויאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע, ולא נאסף את תבואתנו מהשנים הקודמות, ואף על פי כן ימסרו נפשם לקיים מצות שביעית, שזהו מצוה במסירת נפש שלא כדרך טבעי בני אדם, אז הרי הנס עבורם היא דרך הטבע, שבמדה שאדם מודד מודדין לו, וצויתי את ברכתי לשלש השנים בדרך נס, ואין מנכין מהזכויות.

הגליון הזה נתנדב על ידי

לעילוי נשמת

מוה"ר ר' יוסף רובין הי"ו
לרגל השמחה השרויה במעונו
בהולדת בנו למול טוב

מוה"ר ר' עמרם הירש הי"ו
לרגל השמחה השרויה במעונו
בנישואי בתו למול טוב

כ"ק הגה"צ רבי יהושע בן הגה"צ רבי אשר אנשיל זצוק"ל
אבד"ק סאמבאטהעלי
נפטר יום ה' סיון - ערב שבועות תשנ"ה לפ"ק
תנצב"ה.

מוה"ר ר' אברהם יהודא האפמאן הי"ו
לרגל השמחה השרויה במעונו
באירוסיו בתו למול טוב

מוה"ר ר' סיני ווייס הי"ו
לרגל השמחה השרויה במעונו
בנישואי בתו למול טוב